

ERDÉLY ÉS MAGYARORSZÁG.

A második belvederei döntéssel Erdély északi része visszatért Magyarországhoz. A döntés külpolitikai indokai kétségtelenül mások voltak, mint elsősorban történetiek. A magyar köztudat azonban mégis úgy tekint a visszatért Erdélyre, mint amely elsősorban történeti okokból illeti meg — a néprajzi elvnek a történeti joggal egybehangzó alapján — Magyarországot.

A román felfogás viszont súlyos csapásnak tekinti a belvederei döntést s vele szemben, akárcsak annak idején a történeti Magyarországgal szemben is, elsősorban a néprajzi elvre hivatkozik, melyet megtehető még az erdélyi román őslakói jog dáko-román folytonosságának öntudatával. A magyar és a román elv Erdély földjén ütközött össze és a második belvederei döntés éppen azért osztotta meg Erdélyt oly módon, mely eddig ismeretlen volt a történelemben, hogy külpolitikai szempontok szerint egyeztesse a két ellentétes álláspontot.

A magyar történeti joggal szemben a román álláspont mindig az etnikailag egységes román nemzetállam gondolatára hivatkozott. Az erdélyi magyar birtoklás e felfogás szerint úgy néprajzi, mint történeti okokból jogtalan volt. Néprajzi okokból: mert Erdély lakosságának többsége a románok szerint román s így természetellenes helyzet, a nemzeti és természetjogi elv megtagadása, ha az erdélyi románok — még ha történeti hagyományok következtében is — idegen uralom alatt kénytelenek élni. A nagyromán gondolat így akarta összefoglalni Erdély és Románia összes románjait egyetlen államba. A nemzetállami elv modern fogalmát alkalmazták itt a történeti magyar jog ellen: egyetlen nép egyetlen államba való, a nép és az állam határainak azonosaknak kell lenniök. Történeti okokból pedig a vitathatatlan ezeréves magyar birtoklással szemben a dáko-román kontinuitás gondolatára hivatkoztak. A dáko-román elmélet szerint az erdélyi románok közvetlen leszármazottjai Traján légióinak és római telepeseinek, akik összevegyültek a rómaiak által legyőzött és Erdélyben őslakos dáko népességgel s azután ott maradtak a római uralom bukása után is Erdély biztos hegyei között. Ez az elmélet természetesen ismeretlen volt egészen a 18-ik századig a románság előtt, melynek műveltebb rétegei ekkor még teljesen a bizánci-orthodox kultúrkörben éltek. Egyedül az erdélyi görög-katolikus unió tette számukra hozzáférhetővé a római műveltséget s így a római-román folytonosságnak a nyelvrokonság bizonyos méretei után következtethető gondolata is ekkor született meg, mint a nemzeti gondolat első jelentkezése a kezdő román nacionalizmus úttörőiben. A római-román folytonosság eszméjét a reneszánsz olasz történetíróinak találgatásaiból merítették a nyugati műveltséggel megismerkedett román írók. Mátyás király történetírója, Bonfini és a később II. Pius pápává lett nagy humanista, Aenea Silvio Piccolomini jutottak először arra a téves következtetésre, hogy az Erdély hegyei közt maradt római romok és az ott lakó, az olaszhoz távolról hasonló beszédet beszélő népesség között valami kapcsolatnak kellene lennie. A román nyelv csengése ismerős volt olasz fülüknek s humanista iskolázottságuk — az otthoni példák után — Erdély merőben más viszonyai között is szívesen teremtett kapcsolatot a nép és a történeti emlékek között. A 18-ik század végétől felemelkedő új román nacionalizmus úttörői, a történetíró Sinkai Gergely, Ma-

ior Péter, Klein-Micu Sámuel szívesen fogadták a reneszánsz humanistáktól készen kapott fikciókat, melyeket még megtoldottak a 18-ik század első felében, 1746-ban felfedezett Anonymus-féle krónikából vett s helytelenül értelmezett értesülésekkel. A kontinuitás tanához hozzátársították azt is, hogy hiszen Anonymus tanúsága szerint a magyarok fegyverrel verték le az erdélyrészi román fejedelemségeket. A későbbi Anonymus-kutatás kiderítette, hogy Béla király jegyzője a maga korának bizonyos állapotait vetítette vissza a múltba s szívesen kedvelte a harcos, mesés, mondái elemeket, ahogy az általában a középkori krónikáknál mindenütt megfigyelhető. Sinkai, Maior és Klein-Micu történetírásán épült fel az egész új román nacionalizmus és főleg az erdélyi román folytonosság fikciója: közben természetesen a modern román nacionalizmus történetírása már nem törődhetett az Anonymus kérdés új tudományos fejleményeivel, mert hiszen ha ezt teszi, úgy az egész nacionalista elmélet összeomlik. Sinkai, Maior és Klein-Micu történetírásából a román nacionalizmus azt következtette ki, hogy a románokat történeti és természeti jogon egyaránt megilleti Erdély s hogy a románok Erdélynek a magyar honfoglaláskori megszállásakor már ott laktak s békésen megegyeztek a magyarokkal, de később a magyarok a békét megszegték és jobbágyorsba szorították az egykor uralkodó románokat.

A kezdődő román nacionalizmus azonban nemcsak irodalmi téren jelentkezett. Politikai téren való jelentkezései egybeesnek a görögkatolikus unió következményeivel, illetve az 1791-es mozgalmakkal. 1726-tól egészen 1744-ig, nem egészen önkéntes távozásáig ostromolta egy egyesült görög-katolikus püspök, a Rómában tanult, latinos műveltségű és osztrákházi opportunistá érzületű Klein (Micu) Innocent III. Károlyt és Mária Teréziát a románok jogaira és politikai érvényesülésére vonatkozó kéréseivel. Utóbb az 1791-es országgyűlésen a Suplex Libellus Valachorumban összefoglalt óhajok újították meg a román törekvést, hogy a románok megszerezzék maguknak a szupremációt Erdély fölött. Mindkét esetben az egyesült görög-katolikus egyház román főpapjai voltak a politikai törekvések kezdeményezői, nem egyszer hivatkozván a műveltebb románok tudatában már egyre több helyet elfoglaló történeti indokokra. Ezek a politikai törekvések azután, hogy egyfelől a modern magyar nacionalizmus révén megvalósult az egységes magyar nemzetállam, másfelől pedig, hogy a két román vajdaságban is új nemzeti szellem támadt és megszűnt a görög-fanarióta uralom, majd meg az orosz protektorátus és megszállás múltával nemzetközi szükségességből, Oroszország balkáni és tengerszorosai vágyainak ellensúlyozására, megteremtették a román fejedelemséget: új súlypontot és támogatást találtak túl a Kárpátokon. Eddig az erdélyi román vezetőknek csak az volt a szándékuk, hogy a román népelem Erdélyben megfelelő érvényesülést találjon, most azonban, a 19-ik szá-

zad második felétől kezdve tudatosan törekedtek már a minden románt egybefoglaló és Erdélyt Magyarországtól elszakítani szándékozó román nemzetállam megteremtésére. Az erdélyi régi és újabb magyar uralommal szemben a román álláspont szembeállította a maga történeti fikciói mellett a 19-ik század demokratikus-népfelségi gondolkozását is. Az erdélyi magyar uralom, valamint a régi erdélyi rendiség, a három nemzet uniója, valamint az 1868-as magyar-erdélyi unió a román felfogás szerint mind mesterkélt konstrukciók, feudális és osztályuralmi törekvések; velük szemben a román nép jelenti Erdély igazi elemét és a román nép mellett áll az új történelmi fejlődés, a népszaporaság nagy támasztéka, míg a magyarok csak a régi nemesi uralom állampolitikai érdekűvé növelt fikciójával igazolhatják fennhatóságukat. Vagyis: a magyar birtoklás Erdélyben osztályuralmi jellegű, a román nemzetegység jelenti ezzel szemben a népjogot és a demokráciát. Ez a konstrukció természetesen azonnal megdőlt, mihelyt a történeti Romániában társadalmi, szociális és külpolitikai zavarok lépnek fel: ekkor az erdélyi románság úgy számításból, mint pedig védekezési ösztönből visszafordul az erdélyi haza gondolata felé, melyet úgy a román nemzetegység, mind pedig az elmúlt húsz év alatti román fennhatóság kedvéért a magyar erdélyiséggel szemben az összes románok oly hevesen elutasítottak.

Az erdélyiség kérdése természetszerűleg az elmúlt húsz év alatt az erdélyi magyarság számára is szükségkonstrukció volt. Aminthogy az 1867 utáni időben, a teljes magyar nemzetállam idején, az erdélyi románok is, az őket majorizáló erdélyi-magyar egységgel szemben, az erdélyi autonómiát emlegették, róla azonban az 1918 utáni időszakban természetszerűen egészen elfelejtkeztek. Holott voltaképpen Erdély volt a románság legnagyobb nevelője és védelmezője; Erdélyből indult el a román nacionalizmus, az erdélyi és magyar államiságtól tanulták meg a románok az állam gondolatát abban az időben, mikor a két román vajdaság csak fikció volt és török uralom, illetve fanarióta kizsákmányolás uralkodott rajta; Erdélyben talált a román nép a Balkán viszontagságai előtt évszázadokon át biztos menedéket. Egyben Erdély földje és Erdély története az, mely világosan megcáfolja a románoknak a dákó-román kontinuitásról és az őslakos mivoltukról szóló feltételezéseit. A román faj és a római emlékek közt az archeológiai és az etnográfiai tudomány világánál semmiféle közösséget nem lehet felfedezni. Az erdélyi román helynevek mind magyar, vagy bolgár-török eredetűek: a nyelvtudomány bebizonyította, hogy Erdély magyarok előtti lakossága kisebb részben szláv, nagyobb részben pedig a honfoglalókkal közeli rokon bolgár-török volt s a helynevek legnagyobb része tőlük került a magyarokhoz, majd a magyaroktól a románokhoz. Az erdélyi román helynevek így nem egy vonatkozásban a magyar nyelv XIII. és XIV. századi állapotát tükrözik vissza alak-

jaikkal. A román nép maga a Balkánon alakult ki: latin jellegű, bár rengeteg szláv és bolgár elemmel kevert nyelvét nem őrizhette volna meg a latin érintkezéstől teljesen elzártan. A román nyelv a Balkán Adria felőli részén fejlődött és így mutat fel bizonyos újlatin jellegzetességeket. A román népről e korban úgy tudnak e tájon a görög történetírók, mint pásztorkodó, vándorló népségről. A IX. század után a román-vlach népelem vezetői restaurálják a bulgár államot, majd ennek vonzókörébe vonják a dunamenti síkságokat, a mai Románia területét. így vándorol át fokról-fokra a román nép mai lakóhelyére, ahol kun és bessenyő fennhatóság alatt élt s csak a kun és bessenyő uralom lazultával kezdenek felemelkedni a kisebb román politikai alakulások, kenézségek, vajdaságok. A román vajdaságok szervezésével kapcsolatban a mai román nézetek azt tartják, hogy azokban bizonyos erdélyi román kezdeményezéseknek lett volna a XII. és XIII. században nagy szerepük: holott a valóság az, hogy a Basarába-vajdák kísérleteiben még rengeteg a bessenyő és kun politikai elem, nem is szólva arról, hogy a kezdő román politikai fogalmak mind ilyen bessenyő és kun, avagy bolgár-szláv eredetűek. Erdély csak a XIII. században kerül bele a román népelem érdeklődésébe. 1210-ből való a románok első okleveles említése s később is az oklevelek és a településtörténet világánál igen nyilvánvaló, hogy a románok legelőször a Balkán felé eső magyar megyékben tűntek fel; Hunyad, Fogaras, Krassó Szörény az első magyarországi román telephelyek; nem egyszer e helyeket a kunok és bessenyők földjeiként is említik, ami nyilvánvaló utalás a kezdeti románság kun-bessenyő kapcsolataira. így kézenfekvő az a nézet is, mely szerint a most jelentkező román nemességben, kenéz- és vajdacsaládokban elsősorban a bessenyő és kun vér és népi elem az uralkodó. Nyilvánvaló az is, hogy ebben a vonatkozásban a kun és bessenyő uralkodó rétegek fokról-fokra való elrománosodásával is kell számolnunk; a folyamat sokban hasonló ahhoz, ahogy Bulgáriában a bolgár-török hódító, államalkotó és uralkodó elem hamar elszlávosodott. Erdély később is úgy szerepelt a román fejlődésben, mint menedékhely, ahová tömegesen húzódtak a vajdaságok rossz jobbágyviszonyai, majd meg a török háborúk elől a menekülők. A történelmi Erdélyben a román népelem azért játszhatott kevesebb szerepet, mert kevesebb volt, mint a magyar, másfelől pedig akkor még a magyarság életerős elem lévén, nem néptelenedtek el Erdély völgyei, ahová azután a történelmi jelentkezéseiben szinte kizárólag havasi pásztor és vándorló román elem leszállhatott. Az erdélyi román szaporodást a tatárjárás után Erdély elnéptelenedése, majd az erdélyi fejedelemség befejeztekor a magyarságnak az akkori harcokban való nagy megtizedeltetése, végül pedig az önálló Erdély bukásakor a magyar energiák csökkenése tette lehetővé. így léphetett aztán elő a 18-ik század végétől a román elem önálló nemzetként, magának kollektív nemzeti jogokat és külön terüle-

tét követelvé, — vagyis ebben az esetben maga akarván visszaállítani azt a rendi-kollektív társadalmi és nemzeti tagozódást, melyet az 1848-as erdélyi-magyar unió a polgári jogegyenlőség megteremtésével magyar, székely, szász, román számára egyformán megszüntetett.

A román nemzetállamnak, bár a román politikai gondolatok kiindulópontja Erdély volt, mégis Erdély lett a végzete. A román nemzetállam nem konszolidálódhatott, mert geopolitikai alkata és tájainak egészen eltérő volta lehetetlenné tette az egységes fejlődést, az összefoglaló irányítást. Húsz év elég rövid idő a nemzetté váláshoz, az egységes állammá alakuláshoz. Emellett az állam középpontjában áthághatatlan hegyek emelkedtek s e hegyekben a románoktól teljesen idegen elem, a székely lakott. E hegyek elzárták egymástól az állam két, történetileg is eltérőleg fejlődött részét. A regáti román táj továbbra is átmenő terület maradt Oroszország és a Balkán között s Oroszország ma sem mondott le, úgy tetszik, távolabbi balkáni érdekeltségei miatt erről az átmenő területről, mely az orosz hadak útja volt az egész 19-ik század folyamán. Maga ez a regáti román táj a maga szétfolyó, laza alkatával, bizonytalan határaival már eleve alkalmatlan a konkrét politikai összefoglalásra. Romániának így kellett elhanyagolnia saját geopolitikai tragikumát miatt is, mivel egyfelől nem voltak benne elég erősek a húsz éves államot összetartó erők, másfelől pedig mert a külföldi támogatással és az improvizált bel- és külpolitikai román politikai konstrukciókkal egyetemben a román nacionalizmus fikciói is rendkívül gyöngék voltak ahhoz, hogy régibb természeti, népi és történeti erőkkel szemben összetartsák ezt az államot. A magyar nemzetállam, a magyar történeti államgondolat 1919 után is állandóan jelen volt Kelet-magyarország és Erdély területén s a rendelkezésére álló népi, természeti és történeti erők segítségével még passzív mivoltában is lehetetlenné tette, hogy ez az állam a Dunamedence, Oroszország és a Balkán ellentétes erői között megszilárdulhasson.

Gogolák Lajos dr.